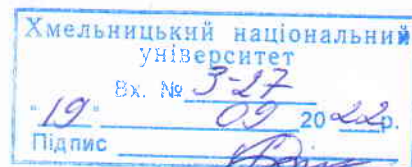

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Марусинець Мар'яни Михайлівни про дисертацію
Кінах Нелі Володимирівни на тему
«Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічного
підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти»,
що подана до захисту на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Сучасне інформаційне суспільство вимагає зміну парадигми професійно-педагогічної підготовки вчителів початкової школи в умовах неперервної освіти. Йдеться про неперервність у контексті освітніх змін, викликаних потребами часу та віднайдінням найбільш оптимальних ресурсів, за яких відбувається їх реалізація та задоволення потребами в наданні якісної підготовки фахівців відповідного рівня в оволодінні ними підприємницької здатності. Відповідно, зрозумілою є особлива гострота, якої набуває питання освітнього процесу закладами, які здійснюють підготовку фахівців з урахуванням нових пріоритетів, підходів, що незвичні для традиційних систем. З-поміж яких авторка обирає формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в умовах неперервної освіти. У ракурсі зазначеного, виконане дисертаційне дослідження є інноваційним, відповідає параметрам новизни та необхідного внеску в теорію і практику професійної педагогіки, оскільки йдеться не тільки про професійно-педагогічну діяльність учителя початкової школи загалом, а формування у нього підприємницької здатності, яка набуває особливого значення в умовах ринково-економічних змін, викликів воєнного стану в Україні, переходу до європейських освітніх моделей «освіта – підприємництво – інновації».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінюючи роботу за параметрами новизни, зазначимо, що авторкою вперше розроблено й обґрунтовано модель системи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи, де відображено змістове наповнення та взаємозв'язок концептуально-цільового, змістово-процесуального, діагностико-результативного блоків. Обґрунтовано педагогічні умови, технології формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти та компонентно-критеріальну структуру з відповідними показниками, що створює уявлення

про цілісність досліджуваного феномена. Підсумовано, що професійно-педагогічне підприємництво доцільно розглядати як цілеспрямовану діяльність учителя початкової школи, що віддзеркалює траєкторію його особистісно-професійного зростання, успішну самореалізацію в суспільстві, здійснення власних підприємницьких ідей, готовність брати відповідальність за власні рішення через використання інноваційних освітніх технологій для забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, орієнтованості на успіх та розвиток підприємницької ініціативи, наскрізних умінь здобувачів початкової освіти.

Даючи загальну оцінку роботі, наголосимо на визначенні наукознавчих складників дослідницького корпусу, їх чіткості, відповідності меті й змісту застосованих методів наукового пошуку; обґрунтованості методологічних орієнтирів і їх концептів, які взаємоузгоджені й вмотивовані, віддзеркалюють зміст заявленої теми та наукових пошуків автора на всіх етапах дослідницького корпусу.

Змістове наповнення розділів і підрозділів корелює з назвою структурних компонентів порушеної проблематики, що взаємозумовлені та спрямовані на розв'язання мети й основних завдань дослідження, зреалізованих у висновках. Повний обсяг роботи – 556 сторінок, із яких основний текст викладено на 409 сторінках, візуалізований 24 таблицями, 14 рисунками, 28 додатками, що представлені на 82 сторінках, які доповнюють й увиразнюють уявлення про достовірність проведеного здобувачкою наукового пошуку.

Прокоментуємо їх у параметрах структури отриманих результатів дослідницьких устремлінь автора.

У першому розділі «Теоретичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти», розкрито понятійну сітку, яка вирізняється алгоритмізованістю, логічністю і змістовою наповненістю термінів та термінолексем «підприємництво», «підприємливість», «підприємницька поведінка», «професійно-педагогічна діяльність», «неперервна освіта», «учитель початкових класів». Здійснений рефлексивний аналіз на міждисциплінарному контексті дав можливість авторці розгорнути логіку взаємозв'язків між термінами, реконструювати та структурувати їх в теоретичний ряд – професійно-педагогічне підприємництво учителя початкової школи в умовах неперервної освіти. В науковому обігу освітнього простору підприємництво вирізняється інноваційністю, спрямованістю на застосування максимально доступної кількості економічних механізмів, новітніх методів і форм організації освітнього процесу, впровадженням сучасних педагогічних та інноваційних технологій, переосмисленням ролі та статусу закладів освіти.

Для створення цілісного уявлення про досліджувану дефініцію, авторка проводить паралелі між ключовими поняттями. Наведено аргументи, за яких шкільні учителі можуть стати як успішними підприємцями, так і успішними освітянами, оскільки ці професії вимагають однакової комбінації якостей. Це: відданість своїй справі, здатність імпровізувати й володіти широтою й діапазоном поглядів, а для учителя, крім цього, піклування про розвиток кожного учня.

Творчим ядром визначення базових понять слугувало обґрунтування підходів: атрибутивного, процесуального, діяльнісного, функційного та інституційного, за яких встановлено, що підприємливим в умовах сучасного освітнього ринку є вмотивований вчитель, який не тільки усвідомлює необхідність професійно самовдосконалюватися, а й здатний самостійно набувати й застосовувати знання та вміння з підприємницької діяльності, генерувати і втілювати оригінальні ідеї, пов'язані з розвитком підприємництва.

Визначаючи пріоритети неперервної освіти та формування підприємницьких здатностей у процесі професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи, авторка вдається не тільки до міждисциплінарного з'ясування сутнісних характеристик ключового поняття, а й зацентровує увагу на світовому досвіді країн-лідерів ЄС, Великобританії та США. Презентуючи їх, вказує на особливості, специфіку, пріоритети як у процесуальній, так і практико-орієнтованій підготовці.

Підтримуємо авторську позицію в тому, що формування у вчителя початкової школи здатностей до підприємництва набуває особливої ваги у системі неперервної освіти вчителів початкової школи, оскільки зорієнтоване на врахування нових освітніх пріоритетів, які незвичні для традиційних систем всіх рівнів підготовки. Здійснений моніторинг освітніх програм актуалізує проблематику дослідження і вказує на їх відсутність у закладах вищої освіти; відсутністю навчальних годин для лекційних та практичних занять з формування підприємницьких якостей з підвищення кваліфікації вчителів початкової школи; курсів за вибором, спецкурсів і семінарів, практичних занять, тренінгів, які б сприяли володінню здатностями підприємницького корпусу та розвивали вміння застосовувати в практичній роботі. Суголосні з висновками авторки про значну результативність учителя початкової школи. Наведені факти вочевидь відбивають і відповідно підтверджують недостатній рівень сформованості професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи.

В контексті названих вище викликів розроблено та обґрунтовано структуру підприємництва відповідно до стану її сформованості у вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти та вимог до індивідуально-

особистісних якостей підприємців. Структурними компонентами обрано: мотиваційно-цільовий, когнітивний, організаційно-практичний, особистісний. Доведено, що професійно-педагогічне підприємництво розвивається у кожному з вимірів. Їх взаємозалежність і взаємообумовленість спрямована на формування досліджуваної якості учителів початкової школи.

Відповідно до структурної побудови професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи виокремлено критерії: спонукально-аксіологічний, змістово-пізнавальний, процесуально-діяльнісний, рефлексивно-оцінний, їх показники та рівневу диференціацію.

Сукупність названих вимог має пряме відношення до авторського формулювання робочого визначення як інтегральної властивості особистості, що відображає цілісну взаємодію компонентно-структурної моделі, яка цілісно розкрита у другому розділі дисертаційного дослідження «Організаційно-методичні основи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти».

Системно методологічні принципи, підходи обґрунтовано авторкою в третьому розділі «Методологічні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти».

Основними концептами визначено: методологічний, теоретико-педагогічний, технологічний. Ширину і глибину їх наукового сприйняття розкривають підходи та закони, як-от: для методологічного концепту – системний підхід із законами (композиція, пропорційність, зважання на «вужке місце», онтогенез, інтеграція, інформованість, стійкість); синергетичний, акмеологічний, особистісно-діяльнісний ресурсний, андрагогічний, міждисциплінарний середовищний, імітаційно-ігровий.

Для теорії і практики важливим є обґрунтування системи формування професійно-педагогічного підприємництва, розроблення авторської кластерної моделі та педагогічних умов, обґрунтування технологій формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти. Модель є підґрунтям для поетапної імплементації досліджуваного процесу на цілеорієнтаційному, проєктувально-конструктивному, продуктивно-технологічному, діагностично-результативному етапах. Має чітку структуру, вирізняється ґрунтовним прописанням кожного із названих етапів, які між собою взаємопов'язані і взаємозалежні, спрямовані на формування дослідницької здатності вчителя початкової школи.

Зміст технологій реалізовано в педагогічних умовах. Визначаємо чіткість і широту програми педагогічних умов, за якої зреалізовано процесуальну складову формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи – стимулювання мотивації до підприємницької

діяльності вчителя початкової школи у процесі підвищення кваліфікації в умовах неперервної освіти; інтеграція різних форм організації освітнього процесу щодо формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в міжкурсовий період підвищення кваліфікації, технологізація формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи; удосконалення змісту формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в міжкурсовий період підвищення кваліфікації.

Практичне впровадження педагогічних умов здійснювалася у процесі самовдосконалення вчителів осмислення ними професійного досвіду, активізацію рефлексивних процесів у підприємницькому мисленні, авторських спецкурсів «Формування підприємливості та ініціативності особистості», «Формування креативності та проактивності педагога», «Професійно-педагогічне підприємництво вчителя початкової школи». Найбільш ефективними і результативними технології експірієнс, проектні, Agile, фандрайзингові, активного навчання у просторі хьютагогіки, цифрові, бізнес-симуляції, а також тренінги, на яких вчителі початкової школи оволодівали практичними прийомами планування окремих спринтів, створення дорожніх карт власних підприємницьких проектів тощо. За авторкою, це дає змогу вийти за межі традиційного навчання й існуючих шаблонів; розвивати і формувати підприємницьке мислення та логіку прийняття управлінських рішень в умовах освітнього ринку; актуалізувати цифрові уміння та навички.

Організація та результати дослідницького пошуку висвітлено в змісті п'ятого розділу «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти», яка проводилась зі здобувачами Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Комунального навчального закладу «Обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради, Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальне дослідження включало чотири етапи (пошуково-теоретичний, констатувальний, формувальний та аналітико-узагальнювальний). На формувальному етапі здійснювалося впровадження виокремлених педагогічних умов у процес формування професійно-

педагогічного підприємництва вчителя початкової школи. Здійснено перевірку й оцінку: стимулювання мотивації до підприємницької діяльності вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти; інтеграцію різних форм організації освітнього процесу в міжкурсний період підвищення кваліфікації; технологізацію формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи; удосконалення змісту формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової. Підтримуємо авторське бачення в тому, що одним із найбільш ефективних методів реалізації педагогічних умов є впровадження рефлексивного практикуму, який допомагає «пом'якшити» сформовані у вчителів певні негативні педагогічні еталони, настанови, стереотипи стосовно підприємництва в освіті, що, в свою чергу, дає можливість «зробити кроки» у напрямі рефлексування власних педагогічних поглядів та ідей.

У якості діагностичного інструментарію обрано авторський питальник, який проводився з курсантами під час проходження ними підвищення кваліфікації на науково-практичних конференціях (3 – Міжнародних, 2 – Всеукраїнських), круглого столу, фестивалю освітніх інновацій та батарею психодіагностичних методик: тест-питальник вимірювання потреби в досягненнях (Ю. Орлов), методику діагностики щодо мотивації до успіху й уникнення невдач (Т. Елерс), методику «ціннісні орієнтації» (М.Рокич), методику К.Замфір у модифікації А. Реана, методику Ю. Пачковського «Тест на загальні здібності до підприємництва (GET TEST)»; питальник М. Шерера на вивчення самоефективності (у модифікації А. Бояринцевої); методику «Моделювання вирішення професійних проблемних ситуацій», методику дослідження поведінки в конфліктних ситуаціях (К. Томаса), вивчення загальної самооцінки (питальник Г. Казанцевої); методику А. Карпова дослідження рефлексивності; методику «Шкала самооцінювання розвиненості рефлексивних умінь учителя початкових класів». Респондентами виступили 596 учителів початкової школи, які сукупно склали контрольну і експериментальну групи.

Отримані результати корелюють із метою та завданнями, є валідними і дають можливість об'єктивно виявити стан сформованості досліджуваної якості. Зміст, процедура проведення та інтерпретування отриманих результатів у розгорненому вигляді представлені на сторінках дисертації й ілюстровані таблично (5.1– 5.15 та на рисунках (5.1–5.4).

Достатньо вмотивовано представлена характеристика рівневої диференціації, яка відповідає визначеним авторкою компонентам та критеріям, показникам, які суголосні з набором психодіагностичних методик, виділенні важливих реперних точок, як-от: недостатня вмотивованість самих

учителів про підприємницьку освітню діяльність, відсутність знань та вмінь; недостатній рівень сформованості ціннісної зорієнтованості на власні підприємницькі проекти; невизначеність термінальних та інструментальних життєвих цінностей та їх раціональне співвідношення; відсутність чітко визначених пріоритетів. Свідченням цього є низький (репродуктивний) рівень сформованості, який констатовано у 36,58% респондентів КГ та 32,89% респондентів ЕГ. Водночас вказано і на пріоритетні критерії, які сприяють успішному формуванню професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи. Серед яких – рефлексивний, за якого всі педагоги прагнуть до неперервного фахового та особистісного самовдосконалення, креативності та ініціативності; схильності до ризику; саморефлексії, підприємницької активності задля забезпечення власної конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. Наведені дані актуалізують заявлену здобувачкою тему дослідження і визначають покрокове формування досліджуваної здатності через упровадження педагогічних умов та технологій їх реалізації. Проведений діагностичний моніторинг на завершальному етапі експериментального дослідження підтвердив робоче припущення авторки про те, що респонденти експериментальної та контрольної груп значно підвищили свій рівень від 22,48 до 34,90%, в ЕГ – від 25,54 до 63,76%, що говорить про доцільність та ефективність розробленої системи формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти.

У висновках викладено найбільш значущі наукові результати дисертації, які засвідчують успішне виконання авторкою сформульованих завдань. Усі наукові положення, представлені в дисертації, мають покликання на джерела, список яких налічує 536 найменувань із них – 87 іноземними мовами.

Серед переваг дослідження варто назвати чіткість і логічність побудови змісту, дозованість викладу ключових понять, доведено повноту й достатню обґрунтованість наукових положень і висновків, культуру викладу тексту з дотриманням наукової етики.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Одержані наукові результати, що подані до захисту, є особистим досягненням здобувачки. Наукова достовірність і новизна полягають у критично-аналітичному аналізі провідних підходів, учень про міждисциплінарний феномен, розробленні авторської концепції формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти; усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовності до втілення в життя ініційованих ідей, ухвалення власних рішень; суспільної значущості підготовки вмотивованого, компетентного вчителя початкової

школи, який орієнтований на новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, має свободу творчості й розвивається професійно; удосконаленні професійної підготовки вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти з акцентом на формуванні професійно-педагогічного підприємництва.

Переконані, що авторка спромоглася доказовості й обґрунтованості отриманих наукових результатів завдяки використанню засобів наукового пізнання, інтегруванню загальнонаукових і спеціальних методів, математично-статистичному обробленню відомостей для достовірності емпіричних результатів, що представлені в дисертації, яка має класичну структуру: анотації (українською та англійською мовами), вступ, п'ять розділів, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

Зміст дослідження відображено в наукових працях авторки, серед яких одна одноосібна монографія і один навчально-методичний посібник; 17 статей у фахових виданнях і збірниках наукових праць, затверджених ДАКом МОН України, 25 опублікованих праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації; 8 опублікованих розвідок, які додатково відображають наукові результати, що достатньо повно відображають основні результати дослідження. Кількість публікацій та їхнє змістове наповнення корелюють із вимогами МОН України до рівня наукової кваліфікації здобувача із зазначеної спеціальності, підтверджують глибину та повноту викладу дослідницьких результатів, здійснених на теоретико-методологічному, експериментальному та формувальному наукових устремліннь.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчує дотримання здобувачкою вимог до академічної доброчесності в повному обсязі.

Значущість дослідження для науки і практики, шляхи його використання. Отримані в дисертаційній роботі результати розширюють межі аналізованого явища в філософії, економіці, педагогіці, компаративістиці на рівні теоретичних обґрунтувань та підходів щодо розуміння сутності досліджуваного поняття та застосування його в практиці роботи учителів початкових класів в умовах неперервної освіти.

Відомості, описані в дисертації, варті уваги здобувачів вищої освіти за освітніми ступенями «бакалавр», «магістр», системі підвищення кваліфікації учителів початкових класів.

Оцінювання ідентичності анотації та основних положень дисертації. Анотація написана українською та англійською мовами й повністю відображає основний зміст, не містить інформації, яка відсутня в роботі. Текст дисертації та анотації оформлені відповідно до вимог МОН України.

Виклад дає підстави констатувати загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Водночас рецензоване дослідження, як і будь-яка інша розвідка, має характер живого пошуку, тому окреслює простір для **дискусійних положень та зауважень, що викладені нижче.**

1. Вважаємо, що при викладі матеріалу розділу один доцільно було б більше уваги приділити аналітико-рефлексивному аналізу ключових понять, виокремленню позитивних тенденцій та труднощів у процесі формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти, що сприяло б більшій візуалізації повноти стану досліджуваної проблематики.

2. При позитивній оцінці обґрунтованих у процесі дослідження критеріїв і показників формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи в умовах неперервної освіти, доцільно було б більш детально схарактеризувати методики-індикатори, за допомогою яких здійснювалася діагностика окремих показників сформованості досліджуваної якості та розкрити технологію визначення на їх основі узагальнених рівнів сформованості досліджуваного процесу.

3. Переконливішим для обґрунтування авторської концепції дослідження було б приведення у відповідність до вимог Професіограми сучасного вчителя початкових класів у руслі впровадження концепції Нової української школи.

4. Дисертантка цілком слушно виокремлює низку загальнодидактичних і методичних принципів. Однак, на наш погляд, варто було б більш чітко окреслити сутність дотримання принципу професійно-економічної спрямованості у контексті формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя початкової школи.

5. Вважаємо, що робота носила б більш довершений характер, якби дослідниця у дисертації подала окремим підрозділом прогностичний аспект розвитку досліджуваної проблеми.

Викладені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійним завершеним дослідженням, а отримані результати роблять вагомий внесок у теорію і практику професійної неперервної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота Кінах Нелі Володимирівни «Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти» є завершеною, самостійно виконаною

науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., а її авторка, Кінах Неля Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

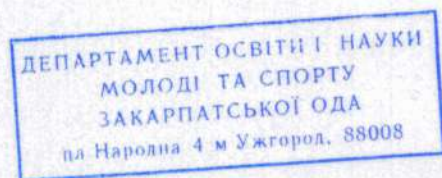
Офіційний опонент

Директор департаменту освіти і науки,
молоді та спорту Закарпатської обласної
військової адміністрації,
доктор педагогічних наук, професор

М. М. Марусинець

Згідно з М. Марусинець

ЗГІДНО З
ОРИГІНАЛОМ

16.09.2022